

Teismo praktikos rinkinys

TEISINGUMO TEISMO (antroji kolegija) SPRENDIMAS

2022 m. spalio 13 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Socialinė politika – Direktyva 2000/78/EB – Vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendrų pagrindų nustatymas – Diskriminacijos dėl religijos ar įsitikinimų draudimas – Privačios įmonės darbo tvarkos taisyklė, pagal kurią draudžiama darbo vietoje demonstruoti religinius, filosofinius ar politinius įsitikinimus – Draudimas, apimantis žodžius, aprangą ar bet koki kitokių tokių įsitikinimų demonstravimą – Religinį įsitikinimą demonstruojančių drabužių dėvėjimas“

Byloje C-344/20

dėl *tribunal du travail francophone de Bruxelles* (Prancūzų kalba bylas nagrinėjantis Briuselio darbo bylų teismas, Belgija) 2020 m. liepos 17 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2020 m. liepos 27 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą byloje

L.F.

prieš

S.C.R.L.

TEISINGUMO TEISMAS (antroji kolegija)

kurį sudaro kolegijos pirmininkė A. Prechal, teisėjai M. L. Arastey Sahún, F. Biltgen (pranešėjas), N. Wahl ir J. Passer,

generalinė advokatė L. Medina,

kancleris A. Calot Escobar,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

- L.F., atstovaujamos *avocate* V. Van der Plancke,
- S.C.R.L., atstovaujamos *avocate* A. Kamp ir *advocaat* T. Perdieu,
- Belgijos vyriausybės, atstovaujamos C. Pochet, L. Van den Broeck ir M. Van Regemorter,

* Proceso kalba: prancūzų k.

- Lenkijos vyriausybės, atstovaujamos B. Majczyna,
- Europos Komisijos, atstovaujamos D. Martin ir M. Van Hoof,

susipažinęs su 2022 m. balandžio 28 d. posėdyje pateikta generalinės advokatės išvada,

priima šį

Sprendimą

- 1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (OL L 303, 2000, p. 16; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 5 sk., 4 t., p. 79), 1 straipsnio, 2 straipsnio 2 dalies a punkto ir 8 straipsnio 1 dalies išaiškinimo.
- 2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant ieškovės pagrindinėje byloje L.F. ir atsakovės pagrindinėje byloje S.C.R.L., ribotos atsakomybės kooperatinės bendrovės, kurios pagrindinė veikla yra socialinio būsto nuoma ir eksploatavimas, ginčą dėl to, kad nebuvo išnagrinėtas ieškovės pagrindinėje byloje savanoriškai pateiktas prašymas atlikti mokomąją praktiką, nes ji atsisakė laikytis S.C.R.L. savo darbuotojams nustatyto draudimo, be kita ko, savo apranga reikšti religinius, filosofinius ar politinius įsitikinimus.

Teisinis pagrindas

Direktyva 2000/78

- 3 Direktyvos 2000/78 1, 4, 11 ir 12 konstatuojamosiose dalyse nustatyta:

„(1) pagal [ESS] 6 straipsnį Europos Sąjunga kuriama remiantis bendrais valstybių narių laisvės, demokratijos, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimo principais bei teisine valstybe ir kaip [Sąjungos] teisės bendruosius principus ji pripažįsta pagrindines teises, kurias garantuoja [1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašyta] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios yra grindžiamos bendromis valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis.

<...>

(4) lygybės prieš įstatymą teisė ir teisė į apsaugą nuo diskriminacijos visiems asmenims yra visuotinė teisė, pripažįstama pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Jungtinių Tautų pilietinių ir politinių teisių paktą, Jungtinių Tautų ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, kurių šalimis signatarėmis yra visos valstybės narės. Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) Konvencija Nr. 111 draudžia diskriminaciją užimtumo ir profesinėje srityse.

<...>

- (11) diskriminavimas dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos gali pakenkti [ESV] sutarties tikslų įgyvendinimui, ypač siekti pakankamai didelio užimtumo ir socialinės apsaugos lygio, gerinti gyvenimo lygį ir gyvenimo kokybę, siekti ekonominės ir socialinės sanglaudos bei vienybės, ir laisvo asmenų judėjimo.
- (12) dėl to visoje [Sąjungoje] šioje direktyvoje aptariamose srityse turėtų būti draudžiama bet kokia tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos. <...>“

4 Šios direktyvos 1 straipsnyje nustatyta:

„Šios direktyvos tikslas – nustatyti kovos su diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos užimtumo ir profesinėje srityje bendrus pagrindus siekiant valstybėse narėse įgyvendinti vienodo požiūrio principą.“

5 Šios direktyvos 2 straipsnyje numatyta:

„1. Šioje direktyvoje „vienodo požiūrio principas“ reiškia, kad dėl kurios nors iš 1 straipsnyje nurodytų priežasčių nėra jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos.

2. Šio straipsnio 1 dalyje:

a) tiesioginė diskriminacija yra akivaizdi tada, kai dėl bet kurios iš 1 straipsnyje nurodytų priežasčių su vienu asmeniu elgiamasi mažiau palankiai, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti elgiamasi su kitu asmeniu;

b) netiesioginė diskriminacija yra akivaizdi tada, kai dėl akivaizdžiai neutralių sąlygų, kriterijų ar taikomos praktikos tam tikrą religiją ar įsitikinimus išpažįstantys, tam tikrą negalią turintys, tam tikro amžiaus ar tam tikros seksualinės orientacijos asmenys gali patekti tam tikru atžvilgiu į prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent:

i) tas sąlygas, kriterijus ar taikomą praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis [tinkamomis] ir būtinomis priemonėmis <...>

<...>

5. Ši direktyva nepažeidžia priemonių, numatytų nacionaliniuose teisės aktuose, kurie demokratinėse visuomenėse yra būtini visuomenės saugumui, viešajai tvarkai palaikyti ir kriminalinių nusikaltimų [viešajai tvarkai palaikyti ir nusikaltimų] prevencijai, kitų asmenų sveikatos, teisių ir laisvių apsaugai.“

6 Tos pačios direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Neviršijant [Sąjungai] suteiktų įgaliojimų, ši direktyva taikoma visiems asmenims tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje, įskaitant valstybines įstaigas:

<...>

c) įdarbinimui ir darbo sąlygoms, įskaitant atleidimą iš darbo ir atlyginimą;

<...>“

7 Direktyvos 2000/78 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės gali įdiegti arba toliau taikyti nuostatas, kurios būtų palankesnės vienodo požiūrio principo įgyvendinimui, nei šioje direktyvoje nustatytos.“

Belgijos teisė

8 Pagrindinėje byloje taikytinos redakcijos 2007 m. gegužės 10 d. *Loi tendant à lutter contre certaines formes de discrimination* (Kovos su tam tikrų formų diskriminacija įstatymas; *Moniteur belge*, 2007 m. gegužės 30 d., p. 29016) (toliau – Bendrasis kovos su diskriminacija įstatymas) Direktyva 2000/78 perkelta į Belgijos teisę.

9 Šio įstatymo 3 straipsnyje nustatyta:

„Šio įstatymo tikslas – 5 straipsnyje nurodytose srityse sukurti kovos su diskriminacija dėl amžiaus, seksualinės orientacijos, šeiminės padėties, gimimo, turto, religinių, filosofinių ar politiniu įsitikinimų, kalbos, dabartinės ar būsimos sveikatos būklės, negalios, fizinės ar genetinės kilmės arba socialinės kilmės bendrą sistemą.“

10 Įstatymo 4 straipsnyje, kuriame pateikiamos sąvokų apibrėžtys, nustatyta:

„Šiame akte vartojamos šios sąvokų apibrėžtys:

<...>

4° saugomi kriterijai: amžius, seksualinė orientacija, civilinė būklė, gimimas, turtas, religiniai ar filosofiniai įsitikinimai, politiniai įsitikinimai, kalba, dabartinė ar būsima sveikatos būklė, negalia, fizinės ar genetinės savybės, socialinė kilmė;

<...>

6° tiesioginis išskyrimas – situacija, kai, remiantis vienu iš saugomų kriterijų, vienas asmuo vertinamas mažiau palankiai, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti vertinamas kitas asmuo;

7° tiesioginė diskriminacija – tiesioginis vienu iš saugomų kriterijų grindžiamas skirtumas, kuris negali būti pateisinamas remiantis II antraštinės dalies nuostatomis;

<...>“

11 To paties įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Išskyrus sritis, kurios priklauso Bendrijų ar regionų kompetencijai, šis įstatymas taikomas visiems asmenims tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje, įskaitant valstybines įstaigas <...>“

12 Bendrojo kovos su diskriminacija įstatymo 7 straipsnyje įtvirtinta:

„Bet koks tiesioginis išskyrimas, grindžiamas vienu iš pirma nurodytų saugomų kriterijų, yra tiesioginė diskriminacija, nebent tokį tiesioginį išskyrimą objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis.“

13 Šio reglamento 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Nukrypstant nuo 7 straipsnio ir nedarant poveikio kitoms šio skyriaus nuostatoms, tiesioginis išskyrimas, grindžiamas, amžiumi, seksualine orientacija, religiniais ar filosofiniais įsitikinimais arba negalia 5 straipsnio 1 dalies 4, 5 ir 7 punktuose nurodytose srityse gali būti pateisinamas tik remiantis įprastais būdingais profesiniais reikalavimais.“

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

- 14 2018 m. kovo 14 d. ieškovė pagrindinėje byloje, kuri yra musulmonė ir ryši musulmonišką skarą, atlikdama biurų automatizavimo profesines studijas, pateikė S.C.R.L. prašymą leisti jai atlikti nemokamą šešių savaičių trukmės mokomąją praktiką.
- 15 2018 m. kovo 22 d. ji buvo pakviesta į pokalbį su S.C.R.L. atstovais; baigiantis pokalbiui jie nurodė, kad jos kandidatūrą įvertino teigiamai, ir paklausė, ar ji galėtų sutikti laikytis S.C.R.L. propaguojamos neutralumo taisyklės.
- 16 Ši neutralumo taisyklė įtvirtinta S.C.R.L. darbo tvarkos taisyklių 46 straipsnyje, kuriame numatyta, kad „darbuotojai įsipareigoja laikytis įmonėje taikomos griežtos neutralumo politikos“ ir todėl jie užtikrina, kad nei žodžiais, nei apranga, nei koku nors kitu būdu nereikš savo religinių, filosofinių ar politinių įsitikinimų, kad ir kokie jie būtų.
- 17 Ieškovė pagrindinėje byloje informavo S.C.R.L. vadovybę, kad atsisakys nusiimti galvos apdangalą ir laikytis minėtos neutralumo taisyklės.
- 18 Kadangi nebuvo imtasi jokių tolesnių veiksmų dėl jos kandidatūros, 2018 m. balandžio mėn. LF dar kartą pateikė prašymą dėl mokomosios praktikos S.C.R.L. ir pasiūlė dėvėti kitokį galvos apdangalą. Vis dėlto, atsakydama į naują jos kreipimąsi, S.C.R.L. informavo, kad ji negali jai pasiūlyti atlikti pas ją mokomosios praktikos, nes įmonės patalpose neleidžiama dėvėti jokių galvos apdangalų, nesvarbu, ar tai būtų kepurė, skrybėlė, ar skara.
- 19 2019 m. gegužės mėn. ieškovė pagrindinėje byloje, apie tai pranešusi nepriklausomai viešajai įstaigai, atsakingai už kovą su diskriminacija, ir po šios organizacijos ir S.C.R.L. susirašinėjimo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme pareiškė ieškinį dėl įpareigojimo nutraukti tam tikrus veiksmus. Šiame ieškinyje ji ginčija atsisakymą su ja sudaryti sutartį dėl mokomosios praktikos, kuris, jos nuomone, tiesiogiai arba netiesiogiai grindžiamas jos religiniais įsitikinimais, taigi ji siekia, kad būtų pripažinta, jog S.C.R.L. pažeidė Bendrąją kovos su diskriminacija įstatymą.
- 20 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui S.C.R.L., remdamasi 2017 m. kovo 14 d. Sprendimu Sprendimo *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203), teigia, kad pagal jos darbo tvarkos taisyklės tiesioginė diskriminacija nesukuriamą, nes reglamentas vienodai taikomas visiems įmonės darbuotojams, kuriems nustatyta bendra ir nediferencijuota pareiga laikytis neutralios aprangos kodo, pagal kurį draudžiama nešioti matomus religinius, filosofinius ar politinius simbolius.
- 21 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, žinodamas apie 2017 m. kovo 14 d. sprendimus *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203) ir *Bougnaoui ir ADDH* (C-188/15, EU:C:2017:204), mano, kad pirmajame iš šių sprendimų Teisingumo Teismo pateiktas sąvokos „tiesioginė diskriminacija“ aiškinimas „kelia rimtų abejonių“. Viena iš šio teismo paminėtų

abejonių yra situacijų panašumo vertinimas, kuris priklauso nacionalinių teismų kompetencijai. Todėl svarbu atskirti, pirma, Teisingumo Teismo įgaliojimus aiškinti ir, antra, nacionalinio teismo kompetencijai priskiriamą teisės taikymą bylos aplinkybėms. 2017 m. kovo 14 d. Sprendime *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203) Teisingumo Teismas rėmėsi „bendru ir nediferencijuotu“ darbo tvarkos taisyklės, pagal kurią draudžiama darbo vietoje nešioti matomus politinius, filosofinius ar religinius simbolius, taikymu, tačiau neatmeta to, kad, remiantis bylos medžiagoje esančiais įrodymais, kurių jis neturėjo, ši taisyklė suinteresuotajam asmeniui galėjo būti taikoma kitaip nei bet kuriam kitam darbuotojui. Kadangi šio sprendimo rezoliucinėje dalyje šis svarbus niuansas nepaminėtas, kyla klausimas, ar nacionalinis teismas, nagrinėjantis privačios įmonės darbo tvarkos taisyklės, draudžiančios darbo vietoje nešioti matomą bet kokią politinį, filosofinį ar religinį simbolį, diskriminacinį pobūdį, vis dar turi diskreciją vertinti *in concreto* situacijų panašumą, ar jis tokios galimybės nebeturi.

22. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat klausia, ar Teisingumo Teismas 2017 m. kovo 14 d. sprendimuose *G4S Secure Solutions* (C-157/15, EU:C:2017:203) ir *Bougnaoui ir ADDH* (C-188/15, EU:C:2017:204) siekė sujungti religinius, filosofinius ir politinius įsitikinimus į vieną saugomą kriterijų taip, kad šių kriterijų neberekėtų atskirti. Tai reikštų, kad Direktyvos 2000/78 1 straipsnį reikia aiškinti taip, kad „religija ir įsitikinimai“ yra du to paties saugomo kriterijaus aspektai. Tačiau jei religija būtų prilyginta kitiems, nereliginiais, įsitikinimams, tai labai sumažintų referencinio asmens paieškos apimtį, kad būtų galima išnagrinėti situacijų panašumą vertinant tiesioginės diskriminacijos buvimą. Tai reikštų, kad, esant tokiai darbo tvarkos taisyklei, kokia nagrinėjama pagrindinėje byloje, darbuotojas, kuris teigia turintis religinių įsitikinimų, negali būti lyginamas su filosofinių ar politinių įsitikinimų turinčiu darbuotoju. Po šio klausimo kyla kitas, t. y. ar nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos religiniai, filosofiniai ir politiniai įsitikinimai saugomi atskirai ir taip siekiama sustiprinti šios apsaugos laipsnį pažymint kiekvieno iš jų ypatumus ir pabrėžiant jų matomumą, gali būti laikomi nacionalinėmis nuostatomis, „palankesn[ėmis] vienodo požiūrio principo įgyvendinimui nei [Direktyvoje 2000/78] nustatytos“, kaip tai suprantama pagal jos 8 straipsnio 1 dalį. Galiausiai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo keletą faktinių kriterijų, kurie, kaip jis mano, yra svarbūs nustatant, ar skirtingas požiūris yra tiesioginė diskriminacija.
23. Šiomis aplinkybėmis *Tribunal du travail francophone de Bruxelles* (Prancūzų kalba bylas nagrinėjantis Briuselio darbo bylų teismas, Belgija) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

- „1. Ar [Direktyvos 2000/78] 1 straipsnį reikia aiškinti taip, kad religija ir įsitikinimai yra du to paties saugomo kriterijaus aspektai, ar priešingai – kad religija ir įsitikinimai yra atskiri kriterijai, pirma, religijos, įskaitant su ja susijusį įsitikinimą, kriterijus ir, antra, bet kokių įsitikinimų kriterijus?
2. Jeigu [Direktyvos 2000/78] 1 straipsnis turėtų būti aiškinamas taip, kad religija ir įsitikinimai yra du to paties saugomo kriterijaus aspektai, ar dėl to, remiantis šios direktyvos 8 straipsniu ir siekiant užkirsti kelią tam, kad būtų sumažintas apsaugos nuo diskriminacijos lygis, nacionaliniam teismui būtų draudžiama ir toliau aiškinti nacionalinės teisės nuostatą, kaip antai [Bendrojo kovos su diskriminacija įstatymo] 4 straipsnio 4 dalį, taip, kad religiniai, filosofiniai ir politiniai įsitikinimai yra atskiri saugomi kriterijai?

3. Ar [Direktyvos 2000/78] 2 straipsnio 2 dalies a punktas gali būti aiškinamas taip, kad įmonės darbo tvarkos taisyklė, pagal kurią darbuotojams draudžiama „žodžiais, apranga ar koku nors kitu būdu reikšti savo religinius, filosofinius ar politinius įsitikinimus, kad ir kokie jie būtų“, yra tiesioginė diskriminacija, jeigu konkrečiai įgyvendinus šią darbo tvarkos taisyklę susiklosto tokia padėtis:
- a) darbuotoja, kuri siekia įgyvendinti savo religijos laisvę nešiodama matomą (konotuotą) simbolį, šiuo atveju – skarą, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kitu jokios religijos neišpažįstančiu, jokių filosofinių įsitikinimų neturinčiu ir jokios politinės pakraipos nedeklaruojančiu darbuotoju, kuris neturi jokio poreikio nešioti kokį nors politinį, filosofinį ar religinį simbolį;
  - b) darbuotoja, kuri siekia įgyvendinti savo religijos laisvę nešiodama matomą (konotuotą) simbolį, šiuo atveju – skarą, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kitu kokių nors filosofinių ar politinių įsitikinimų turinčiu darbuotoju, kurio poreikis viešai demonstruoti šiuos įsitikinimus nešiojant (konotuotą) simbolį vis dėlto yra mažesnis ar jo visai nėra;
  - c) darbuotoja, kuri siekia įgyvendinti savo religijos laisvę nešiodama matomą (konotuotą) simbolį, šiuo atveju – skarą, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kokią nors kitą ar net tą pačią religiją išpažįstančiu darbuotoju, kurio poreikis tai viešai demonstruoti nešiojant (konotuotą) simbolį vis dėlto yra mažesnis ar jo visai nėra;
  - d) remiantis tuo, kad įsitikinimas nebūtinai yra religinio, filosofinio ar politinio pobūdžio ir kad jis gali būti kitokio (meninio, estetinio, sportinio, muzikinio ir kt.) pobūdžio, darbuotoja, kuri siekia įgyvendinti savo religijos laisvę nešiodama matomą (konotuotą) simbolį, šiuo atveju – skarą, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kitu kitokių nei religinių, filosofinių ar politinių įsitikinimų turinčiu darbuotoju, kuris tai demonstruoja savo apranga;
  - e) remiantis principu, kad negatyvus laisvės skelbti savo religinius įsitikinimus aspektas taip pat reiškia, kad asmuo negali būti įpareigotas atskleisti savo religinių įsitikinimų ar kokią religiją išpažįsta, darbuotoja, siekianti įgyvendinti savo religijos laisvę ryšėdama skarą, kuri pati savaime nėra vienareikšmis šios religijos simbolis, atsižvelgiant į tai, kad kita darbuotoja gali ryšėti skarą dėl estетinių, kultūrinių ar net sveikatos priežasčių ir tokia skara nebūtinai skiriasi nuo paprasčiausios bandanos, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kitu darbuotoju, žodžiu reiškiančiu savo religinius, filosofinius ar politinius įsitikinimus, o tai, remiantis EŽTK 9 straipsnio 1 dalimi, skarą ryšinėiai darbuotojai reiškia dar didesnę religijos laisvės pažeidimą, nes, nebent vadovaujamosi išankstinėmis nuostatomis, skara nėra akivaizdus simbolis, kuriuo reiškiami įsitikinimai, ir dažniausiai negali jų parodyti, nebent ją ryšintis asmuo yra priverstas atskleisti darbdaviui savo motyvus;
  - f) darbuotoja, kuri siekia įgyvendinti savo religijos laisvę nešiodama matomą (konotuotą) simbolį, šiuo atveju – skarą, vertinama mažiau palankiai, palyginti su kitu tokius pat įsitikinimus turinčiu darbuotoju, kuris tai demonstruoja nešiodamas barzdą (tai, priešingai nei apranga, konkrečiai nėra draudžiama darbo tvarkos taisyklėse)?“

Dėl prejudicinių klausimų

Dėl pirmojo klausimo

- 24 Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2000/78 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jame esantys žodžiai „religij[a] ar įsitikinim[ai]“ yra vienas ir tas pats diskriminacijos pagrindas, ar, priešingai, šie žodžiai apima skirtingus diskriminacijos pagrindus.

- 25 Atsakant į šį klausimą, reikia pažymėti, kad Direktyvos 2000/78 1 straipsnyje – kaip ir SESV 19 straipsnyje, pagal kurią Sąjungos teisės aktų leidėjas gali imtis atitinkamų veiksmų, siekdamas kovoti su bet kokia diskriminacija, be kita ko, dėl religijos ar tikėjimo, arba kaip Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartijos) 21 straipsnyje, kuriame tarp įvairių jame numatytų diskriminacijos pagrindų nurodyta religija ar tikėjimas, – kartu nurodyta religija ir įsitikinimai (šiuo klausimu žr. 2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 47 punktą).
- 26 Tuo remdamasis Teisingumo Teismas konstatavo, kad, taikant Direktyvą 2000/78, sąvokos „religija“ ir „įsitikinimai“ turi būti nagrinėjamos dviem to paties vieno diskriminacijos pagrindo aspektais (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 47 punktą).
- 27 Pagal šią jurisprudenciją, kaip matyti iš Chartijos 21 straipsnio, diskriminacijos dėl religijos ar įsitikinimų pagrindas turi būti atskirtas nuo „politinėmis ar kitokiomis pažiūromis“ grindžiamo pagrindo, taigi jis apima tiek religinius, tiek filosofinius ar dvasinius įsitikinimus (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 47 punktą).
- 28 Kalbant apie pagrindinėje byloje nagrinėjamosiose darbo tvarkos taisyklėse nurodytus įsitikinimus, pakanka konstatuoti, kad Direktyvoje 2000/78 užtikrinama apsauga nuo diskriminacijos apima tik šios direktyvos 1 straipsnyje išsamiai išvardytus motyvus, todėl ši direktyva neapima nei politinių ar profesinių sąjungų, nei meno, sporto, estetinių ar kitokių įsitikinimų ar preferencijų. Todėl valstybių narių numatyta šių įsitikinimų apsauga nereglamentuojama minėtos direktyvos nuostatų.
- 29 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pirmąjį klausimą reikia atsakyti: Direktyvos 2000/78 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jame esantys žodžiai „religij[a]“ ar „įsitikinim[ai]“ yra vienintelis ir tas pats diskriminacijos pagrindas, apimantis tiek religinius, tiek filosofinius ar dvasinius įsitikinimus.

Dėl trečiojo klausimo

- 30 Trečiuoju klausimu, kurią reikia nagrinėti antrą, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies a punktas turi būti aiškinamas taip, kad privačios įmonės darbo tvarkos taisyklių nuostata, draudžianti darbuotojams žodžiais, apranga ar bet koku kitu būdu išreikšti savo religinius, filosofinius ar politinius įsitikinimus, kad ir kokie jie būtų, yra tiesioginė darbuotojų, kurie ketina įgyvendinti savo religijos ir sąžinės laisvę matomai dėvėdami religinio pobūdžio simbolių ar aprangą, diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą.
- 31 Atsakant į šį klausimą, reikia priminti, kad Teisingumo Teismas, žinoma, nusprendė, jog įmonės darbo tvarkos taisyklė, pagal kurią draudžiama dėvėti tik išsiskiriančius didelio formato simbolius, gali būti pripažinta tiesiogine diskriminacija, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies a punktą, tais atvejais, kai šis kriterijus yra neatskiriamai susijęs su viena ar keliomis konkrečiomis religijomis ar įsitikinimais (šiuo klausimu žr. 2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 72–73 punktus).
- 32 Tačiau nagrinėjamu atveju Teisingumo Teismui pateiktas klausimas yra susijęs su taisykle, draudžiančia nešioti ne tik išsiskiriančius didelio formato simbolius, bet ir bet kokius matomus politinių, filosofinių ar religinių įsitikinimų simbolius darbo vietoje.

- 33 Teisingumo Teismas ne kartą yra nusprendęs, kad šios direktyvos 2 straipsnio 2 dalies a punktas turi būti aiškinamas taip, kad privačios įmonės darbo tvarkos taisyklė, pagal kurią darbo vietoje draudžiama nešioti bet kokius matomus politinių, filosofinių ar religinių įsitikinimų simbolius, nesukuria tiesioginės diskriminacijos dėl religijos ar įsitikinimų, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, kai yra vienodai taikoma bet kokiam tokių įsitikinimų demonstravimo būdui ir pagal ją visi įmonės darbuotojai vertinami vienodai, nes jiems, be kita ko, nustatyta bendra ir nediferencijuota pareiga laikytis neutralios aprangos kodo, pagal kurį draudžiama nešioti tokius simbolius (2017 m. kovo 14 d. Sprendimo *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, 30 ir 32 punktai ir 2021 m. liepos 15 d. Sprendime *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 52 punktas).
- 34 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas pabrėžė, jog kadangi kiekvienas asmuo gali išpažinti religiją arba religinius, filosofinius ar dvasinius įsitikinimus, tokia taisyklė, jeigu taikoma bendrai ir nediferencijuojant, nelemia skirtingo požiūrio, grindžiamo su religija ar įsitikinimais neatskiriamai susijusiu kriterijumi (šiuo klausimu žr. 2021 m. liepos 15 d., Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 52 punktą).
- 35 Darydamas šią išvadą, Teisingumo Teismas priminė, kad Chartijos 10 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į sąžinės ir religijos laisvę, kuri yra neatsiejama nuo aplinkybių, reikšmingų aiškinant Direktyvą 2000/78, atitinka Europos pagrindinių teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 9 straipsnyje užtikrinamą teisę ir kad pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį jos esmė ir taikymo sritis yra tokia pati (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 48 punktas). Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, šios konvencijos 9 straipsnyje įtvirtinta teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę „yra vienas iš demokratinės visuomenės“, kaip ji suprantama pagal [minėtą] konvenciją, pagrindų“ ir „savo religiniu aspektu yra vienas svarbiausių elementų, padedančių formuoti tikinčiųjų tapatybę ir gyvenimo sampratą“, taip pat „svarbi vertybė ateistams, agnostikams, skeptikams ar abejingiems religijai“, nes prisideda prie „per šimtmečius sunkiai iškovoto pliuralizmo – esminio tokios visuomenės bruožo“ (2001 m. vasario 15 d. EŽTT sprendimas *Dahlab prieš Šveicariją*, CE:ECHR:2001:0215DEC004239398).
- 36 Šiuo klausimu reikia pridurti, kad iš Teisingumo Teismo turimos bylos medžiagos matyti, jog nėra teigiama, kad S.C.R.L. pagrindinėje byloje nagrinėjamas taisyklės taikė ne bendrai ir diferencijuodama, arba kad su ieškove pagrindinėje byloje buvo elgiamasi kitaip nei su kitais darbuotojais, kurie savo religiją, religinius ar filosofinius įsitikinimus rodė matomais simboliais, apranga ar kitais būdais.
- 37 Be to, iš suformuotos Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad tokia vidaus taisyklė, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje, gali būti pripažinta skirtingu požiūriu, netiesiogiai pagrįstu religija ar įsitikinimais, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies b punktą, kai nustatoma, jog dėl taisyklėje įtvirtintos, atrodo, neutralios pareigos iš tikrųjų tam tikrą religiją išpažįstantys ar turintys tam tikrų įsitikinimų asmenys patenka į gerokai prastesnę padėtį; tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas (2017 m. kovo 14 d. Sprendimo *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, 34 punktas ir 2021 m. liepos 15 d. *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 59 punktas).
- 38 Vis dėlto remiantis Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies b punkto i papunkčiu toks nevienodas požiūris nelaikomas netiesiogine diskriminacija, kaip ji suprantama pagal šios direktyvos 2 straipsnio 2 dalies b punktą, jeigu jis yra objektyviai pateisinamas teisėtu tikslu ir šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis.

- 39 Dėl teisėto tikslo buvimo reikalavimo reikia pažymėti, kad darbdavio siekį, palaikant santykius tiek su viešojo, tiek su privataus sektoriaus klientais, sukurti politinio, filosofinio ar religinio neutralumo politiką galima laikyti teisėtu. Darbdavio siekis sukurti neutralumo politikos įgyvendinimo klientų atžvilgiu įvaizdį patenka į Chartijos 16 straipsnyje pripažintą laisvę užsiimti verslu ir iš principo yra teisėtas, ypač kai darbdavys siekti šio tikslo įpareigoja tik tuos darbuotojus, kurie gali turėti kontaktų su jo klientais (2021 m. liepos 15 d. *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 63 punktas).
- 40 Teisingumo Teismas taip pat pabrėžė, kad vien darbdavio siekio vykdyti neutralumo politiką – nors tai savaime ir yra teisėtas tikslas – nepakanka objektyviai pateisinti skirtingam požiūriui, netiesiogiai grindžiamam religija ar įsitikinimais, nes tokio pateisinimo objektyvus pobūdis gali būti nustatytas tik esant realiam šio darbdavio poreikiui, kurį jis turi įrodyti (2021 m. liepos 15 d. *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 64 punktas).
- 41 Tokį aiškinimą lemia siekis iš esmės skatinti toleranciją ir pagarbą, taip pat priimti didesnę įvairovę ir vengti piktnaudžiavimo įmonėje nustatyta neutralumo politika siekiant pakenkti darbuotojams, kurie laikosi religinių priesakų, reikalaujančių dėvėti tam tikro kodo aprangą.
- 42 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į trečiąjį klausimą reikia atsakyti: Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies a punktas turi būti aiškinamas taip, kad įmonės darbo tvarkos taisyklių nuostata, pagal kurią darbuotojams draudžiama žodžiais, apranga ar bet koku kitu būdu išreikšti savo religinius ar filosofinius įsitikinimus, kad ir kokie jie būtų, nėra tiesioginė darbuotojų, kurie ketina įgyvendinti savo religijos ir sąžinės laisvę matomai dėvėdami religinio pobūdžio simbolį ar aprangą, diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, jei ši nuostata taikoma bendrai ir nediferencijuotai.

Dėl antrojo klausimo

- 43 Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar Direktyvos 2000/78 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į nacionalines nuostatas, kuriomis siekiama užtikrinti šios direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, aiškinamas taip, kad religiniai, filosofiniai ir politiniai įsitikinimai yra trys skirtingi diskriminacijos pagrindai, kaip į „nuostatas, kurios būtų palankesnės vienodo požiūrio principo įgyvendinimui, nei šioje direktyvoje nustatytos“, kaip tai suprantama pagal jos 8 straipsnio 1 dalį.
- 44 Siekiant atsakyti į šį klausimą, pirma, reikia priminti, kad, kaip matyti iš šio sprendimo 28 punkto, Direktyvoje 2000/78 užtikrinama apsauga nuo diskriminacijos apima tik šios direktyvos 1 straipsnyje išsamiai išvardytus pagrindus, todėl minėta direktyva neapima minėtame klausime nurodytų politinių įsitikinimų.
- 45 Antra, kaip matyti iš atsakymo į pirmąjį klausimą, Direktyvos 2000/78 1 straipsnyje esantys žodžiai „religij[a] ar įsitikinim[ai]“ turi būti aiškinami kaip vienas ir tas pats diskriminacijos pagrindas, apimantis tiek religinius, tiek filosofinius ar dvasinius įsitikinimus.
- 46 Atsižvelgiant į tai, iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti valstybių narių diskrecijos laisvę priimti ar palikti galioti nuostatas, kurios yra palankesnės vienodo požiūrio principo apsaugai nei Direktyvos 2000/78 nuostatos, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 8 straipsnio 1 dalį.

- 47 Dėl minėtos direktyvos 8 straipsnio 1 dalies aiškinimo Teisingumo Teismas nusprendė, kad vertinant, ar skirtingas požiūris, netiesiogiai grindžiamas religija ar įsitikinimais, yra tinkamas, į religijos laisvę ginančias nacionalines konstitucines nuostatas gali būti atsižvelgiama kaip į palankesnes nuostatas, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 90 punktas).
- 48 Darydamas šią išvadą, Teisingumo Teismas priminė, kad Direktyvoje 2000/78 nustatyti bendri vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje pagrindai, valstybėms narėms paliekant diskreciją, ypač kiek tai susiję su įvairių teisių ir interesų derinimu, atsižvelgti į jų požiūrių dėl religijai ir įsitikinimams teikiamos reikšmės įvairovę. Vis dėlto, nesant konsensuso Sąjungos lygmeniu, valstybėms narėms suteikta diskrecija turi būti susieta su Sąjungos teismui priskirta kontrole, kurią atliekant visų pirma aiškinamasi, ar nacionaliniu lygmeniu priimtose priemonės yra iš esmės pateisinamos ir proporcingos (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 86 punktą).
- 49 Teisingumo Teismas pridūrė, jog taip sukurta nuostatų sistema rodo, kad Direktyvoje 2000/78 pats Sąjungos teisės aktų leidėjas neužtikrino būtino minties, įsitikinimo ir religijos laisvės bei teisėtų tikslų, kuriais galima remtis siekiant pateisinti skirtingą požiūrį, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 2 straipsnio 2 dalies b punkto i papunktį, derinimo, bet paliko šį derinimą atlikti valstybėms narėms ir jų teismams (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 87 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).
- 50 Taigi Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad Direktyvoje 2000/78 leidžiama atsižvelgti į kiekvienai valstybei narei būdingas aplinkybes ir pripažinti kiekvienai iš jų diskreciją atliekant būtiną įvairių nagrinėjamų teisių ir interesų derinimą, siekiant užtikrinti tinkamą jų pusiausvyrą (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 88 punktas).
- 51 Šiuo klausimu Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad vertindami, ar draudimas, panašus į nagrinėjamą pagrindinėse bylose, yra būtinas, nacionaliniai teismai, išnagrinėję visą byloje esančią informaciją, turi atsižvelgti į esamus interesus ir užtikrinti, kad būtų taikomi „tik griežtai būtini nagrinėjamų laisvių“ apribojimai (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 83 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).
- 52 Iš šios jurisprudencijos išplaukia, kad pagal Direktyvos 2000/78 8 straipsnio 1 dalį nacionaliniam teismui, vertinančiam konkuruojančių interesų pusiausvyrą, nedraudžiama suteikti didesnės reikšmės religijos ar tikėjimo interesams nei interesams, kylantiems, be kita ko, iš laisvės užsiimti verslu, jei tai išplaukia iš nacionalinės teisės. Todėl tokiais atvejais sąžinės ir religijos laisvei gali būti suteikiama didesnė apsauga nei kitoms laisvėms, pavyzdžiui, Chartijos 16 straipsnyje pripažintai laisvei užsiimti verslu, nes tokia apsauga galioja vertinant, ar pateisinama netiesioginė diskriminacija, kaip tai suprantama pagal šio sprendimo 39 punkte nurodytą jurisprudenciją.
- 53 Reikia konstatuoti, kad šioje byloje nagrinėjamų nacionalinių nuostatų atveju taip nėra. Iš tiesų, remiantis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo paaiškinimais, pagal šias nuostatas „religija“ ir „įsitikinimai“ traktuojami kaip atskiri diskriminacijos pagrindai.

- 54 Tačiau valstybėms narėms suteikta diskrecija negali būti tokia didelė, kad leistų joms ar nacionaliniams teismams vieną iš Direktyvos 2000/78 1 straipsnyje išsamiai išvardytų diskriminacijos pagrindų išskaidyti į kelis pagrindus, nes priešingu atveju būtų suabejota šio pagrindo tekstu, kontekstu ir tikslu ir būtų pakenkta šia direktyva nustatytų bendrų vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje pagrindų naudingumui.
- 55 Iš tiesų, kadangi „religij[a] ar įsitikinim[ais]“ grindžiamas diskriminacijos pagrindas vienodai taikomas visiems darbuotojams, suskaidytas požiūris į šį pagrindą, priklausomai nuo to, kokio tikslo siekiama atitinkama taisykle, sukurtų darbuotojų pogrupius ir taip pažeistų bendrus vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje pagrindus, nustatytus Direktyvoje 2000/78.
- 56 Šio aiškinimo nepaneigia argumentas, kad prireikus dėl jo gali sumažėti apsaugos nuo diskriminacijos dėl religijos ar religinių įsitikinimų lygis, nes tokiu atveju, kaip nagrinėjamas pagrindinėje byloje, atrodo, kad nacionaliniams teismams niekas nedraudžia aiškinti atitinkamų nacionalinių nuostatų taip, kad, siekiant suderinti skirtingus darbuotojo ir darbdavio interesus, filosofiniams ir dvasiniams įsitikinimams būtų taikoma tokia pati apsauga kaip ir religijai ar religiniams įsitikinimams.
- 57 Galiausiai konkrečiai dėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo argumentų, kad vieno kriterijaus, apimančio religinius ir filosofinius įsitikinimus, buvimas sumažintų apsaugos nuo tiesioginės diskriminacijos šiais pagrindais lygį, nes neleistų palyginti atitinkamai religinių ir filosofinių įsitikinimų turinčių darbuotojų, reikia paaiškinti toliau.
- 58 Viena vertus, kaip pažymėjo šis teismas, tokio palyginamumo klausimas yra svarbus tik siekiant įvertinti tiesioginės diskriminacijos buvimą. Tačiau, kaip priminta šio sprendimo 33 punkte, tokiomis aplinkybėmis, kokios susiklostė pagrindinėje byloje, tiesioginės diskriminacijos nėra.
- 59 Kita vertus, bet kuriuo atveju Teisingumo Teismas jau turėjo progą patikslinti, kad Direktyvoje 2000/78 nustatytas diskriminacijos draudimas neapsiriboja vien tik skirtingu elgesiu su asmenimis, išpažįstančiais tam tikrą religiją ar turinčiais tam tikrų įsitikinimų, ir asmenimis, neišpažįstančiais tam tikros religijos ar tikėjimo (šiuo klausimu žr. 2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 49 punktą). Kitaip tariant, vieno kriterijaus, apimančio religiją ir įsitikinimus, buvimas nekliudo palyginti darbuotojų, turinčių religinių įsitikinimų, su darbuotojais, turinčiais kitokių įsitikinimų, ar darbuotojais, turinčiais kitokių religinių įsitikinimų.
- 60 Direktyva 2000/78 siekiamas tikslas patvirtina, jog šios direktyvos 2 straipsnio 1 ir 2 dalys turi būti aiškinamos taip, kad pagal jas asmenų, su kuriais galima lyginti, siekiant nustatyti diskriminaciją dėl religijos ar įsitikinimų, kaip tai suprantama pagal minėtą direktyvą, ratas neribojamas asmenimis, kurie neišpažįsta tam tikros religijos ar neturi tam tikrų įsitikinimų (žr. 2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 50 punktą).
- 61 Taigi Direktyvos 2000/78 tikslas užimtumo ir profesinės veiklos srityje yra kovoti su visų formų diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų (pagal analogiją žr. 2021 m. sausio 26 d. Sprendimo *Szpital Kliniczny im. dra J. Babińskiego Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Krakowie*, C-16/19, EU:C:2021:64, 34 punktą), aiškinant, kad diskriminacija dėl religijos ar įsitikinimų, kaip ji suprantama pagal šią direktyvą, gali būti konstatuota tik tuo atveju, kai dėl religijos ar įsitikinimų patiriamas mažiau palankus požiūris ar patenkama į konkrečią nepalankią padėtį (2021 m. liepos 15 d. Sprendimo *WABE ir MH Müller Handel*, C-804/18 ir C-341/19, EU:C:2021:594, 49 punktą).

- 62 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į antrąjį klausimą reikia atsakyti: Direktyvos 2000/78 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į nacionalines nuostatas, kuriomis siekiama užtikrinti šios direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, aiškinamas taip, kad religiniai ir filosofiniai įsitikinimai yra du skirtingi diskriminacijos pagrindai, kaip į „nuostatas, kurios [<...>] palankesnės vienodo požiūrio principo įgyvendinimui, nei minėtoje direktyvoje nustatytos“, kaip tai suprantama pagal jos 8 straipsnio 1 dalį.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

- 63 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (antroji kolegija) nusprendžia:

- 1. 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jame esantys žodžiai „religij[a] ar įsitikinim[ai]“ yra vienintelis ir tas pats diskriminacijos pagrindas, apimantis tiek religinius, tiek filosofinius ar dvasinius įsitikinimus.**
- 2. Direktyvos 2000/78 2 straipsnio 2 dalies a punktas turi būti aiškinamas taip, kad įmonės darbo tvarkos taisyklių nuostata, pagal kurią darbuotojams draudžiama žodžiais, apranga ar bet koku kitu būdu išreikšti savo religinius ar filosofinius įsitikinimus, kad ir kokie jie būtų, nėra tiesioginė darbuotojų, kurie ketina įgyvendinti savo religijos ir sąžinės laisvę matomai dėvėdami religinio pobūdžio simbolį ar aprangą, diskriminacija „dėl religijos ar įsitikinimų“, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą, jei ši nuostata taikoma bendrai ir nediferencijuotai.**
- 3. Direktyvos 2000/78 1 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad pagal jį draudžiama atsižvelgti į nacionalines nuostatas, kuriomis siekiama užtikrinti šios direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, aiškinamas taip, kad religiniai ir filosofiniai įsitikinimai yra du skirtingi diskriminacijos pagrindai, kaip į „nuostatas, kurios [<...>] palankesnės vienodo požiūrio principo įgyvendinimui, nei minėtoje direktyvoje nustatytos“, kaip tai suprantama pagal jos 8 straipsnio 1 dalį.**

Parašai.